

A Második Törvénykönyv nőkre vonatkozó intézkedései.

Befejezés dátuma: 2025. 01. 08.

Jelige: AMT-432

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Jozija király uralkodása.....	5
2. A Második Törvénykönyv	7
2.1. Kialakulása.....	7
2.1. Tartalma	8
3. A Második Törvénykönyv nőkről szóló törvényeinek felépítése, helye	9
4. Szexuális bűncselekmény	9
5. Hamisvádaskodásra vonatkozó törvény.....	12
6. Levirátus vagy sógorházasság törvénye.....	14
7. Idegen nők helyzete	17
Második Törvénykönyv nőkre vonatkozó törvényeinek összesítése	18
Összefoglalás.....	19
Appendix	22
Irodalomjegyzék.....	24

Bevezetés

A nők társadalmi helyzete a történelem folyamán mindig érdekes kérdéseket vetett fel. Akár az 1920-as évek egyenjogúsági mozgalmak akár a középkor nő képe mind-mind számos kutatás alapját képezték. Ezen túlmenően feltevődik a kérdés, hogy mi jellemezte az nők helyzetét az ókorban, például egy olyan kis kiterjedésű, alacsony lakosságszámú, de annál inkább meghatározó királyságban, mint amilyen az ókori Júda társadalma volt.

Jelen dolgozatomban a Második Törvénykönyv alapján arra keresem a választ, hogy milyen is volt akkor nőnek lenni? Milyen jogi lehetőségek adóttak egy nő számára, hogy megvédje magát a férfival szemben egy patriarchális társadalomban? Továbbá, ha megözegeyült milyen jogi lehetősége volt, hogy ne özegeyen kelljen tovább élnie az életét? Végül pedig idegen nőként voltak-e egyáltalán jogai? Ha igen milyen feltételek mellett válhatott a társadalom részévé?

A ma emberének számos ószövegségi intézkedés kicsit nem megszokottan hathat, ezenkívül a női egyenjogúság sem valósult meg minden esetben, de az itt bemutatott törvények alapját képezték korunk törvényeinek. Mielőtt ennyire előre szaladnánk, érdemes példaként említeni Mária helyzetét. Máriára kitaszítottság és bosszú várt volna, ha József nem vállalja fel, hiszen a társadalom szemében ő eljegyezett lányként áldott állapotban volt egy ismeretlen férfitől, tehát az ószövegségi törvények alapján házasságot tört. Az Újszövetségben számos más példával találkozunk, ahol az Ószövetség nőkre vonatkozó törvények megjelennek, melyek megértéséhez elengedhetetlen ismerni azok háttérét. Végül a mai zsidóág nőkre vonatkozó törvényei megértésében is segíthet az, ha megnézzük, hogy milyen szabályok törvények vonatkoztak az ókor Izrael társadalmának nőitagjaira.

A dolgozatom megírása során történetkritika segítségével keresem a választ a fentebb említett kérdésekre. E módszert találok számomra a legrelevánsabbnak, mert az adott bibliai törvényeket segít megérteni az adott kor társadalmi kontextusának fényében. Ezáltal közelebb kerülünk egyik legfontosabb kérdéshez: Mit jelenthetett ez a szöveg az adott kor emberének? Hogyan értelmezték ezeket a törvényeket? Hogyan alkalmazhatták?¹

¹ Zamfir Korinna, *Ószövegségi exegézis*, (Budapest: Képzlet Kiadó, 2020), 19-20.

Ennek megfelelően az első fejezet a deuteronomiumi törvények háttérét ismertetem röviden, mely a Bibliai szerint Jozija király uralkodásához köthető. Az első részben tehát röviden bemutatom Jozija király reformjait, mely feltehetően a Deuteronomiumi törvények alapját adták, mely a Második Törvénykönyvben (MTörv 12-26). Az első fejezethez szorosan kapcsolódik a második, melyben a Második Törvénykönyv kialakulásáról szóló legelfogadottabb hipotézis(ek)ről, valamint a bibliai kánonban elfoglalt helyéről írok. A harmadik fejezetben röviden kitérek a Második Törvénykönyv főbb teológiai hangsúlyaira annak érdekében, hogy jobban megmutassam az általam vizsgált törvények irodalmi kontextusát és kulturális-teológiai háttérét.

A negyedik fejezet jelenti a dolgozatom központi részét, melyben a nőkről szóló törvények struktúráját, műfaját, kánoni helyét és részleteit ismertetem. Továbbá kitérek a szexuális bűncselekmények jog háttérére és ezeknek megítélésére az ókori Izraelben. Ehhez kapcsolódóan, az ötödik fejezetben a hamis vádaskodás jogi háttéréről írok, kiemelten arra a kérdésre keresve a választ, hogy milyen lehetősége volt egy nőnek, ha egy férfi megrágalmazta őt?

Végül a hatodik fejezetben az idegen nők helyzetét vizsgálom meg. Ebben a fejezetben arra a kérdésekre keresem a választ, hogy milyen körülmények között kerülhetett egy idegen nő az ókori Izrael egyik férfi tagjának házába akár feleségként vagy szolgaként; valamint milyen lehetőségei voltak a szolga sorsból való kilépésre, hogy a társadalom tagjává váljon? Volt-e erre egyáltalán lehetősége egy idegen népcsoportból tartozó nőnek?

1. Jozija király uralkodása

Hiszkija király azon döntése, hogy fellázad az Asszír birodalom ellen meghatározóvá vált a júdai királyság életében. Ennek a döntésnek köszönhetően sikerült megszabadulni az Asszír birodalom elnyomó hatalmától. Az Asszír birodalom katonái alig két évtizeddel ezelőtt elpusztították az ókori Izraelt. Új lehetőségek nyíltak meg az Izraeli királyság előtt, hogy megszilárdítsa hatalmát. Ehhez azonban reformokra volt szükség².

A reformokat Józia/ Jósias király (Kr.e. 640-609) júdai király döntései hozták el a királyság életébe.

A jeruzsálemi szentély különleges és egyedülálló voltát az Ószövetség számtalan helyen kiemeli. A szentély különlegességére nagyon sok magyarázat van, mely közül csupán egyet szeretnék kiemelni, éspedig azt, hogy a történelem során eljutott az ókori Júda társadalma oda, hogy az ún. *egytemplomúságot* és a *kultuszcentralizációt* helyezze előtérbe. A bibliai beszámolók szerint az ókori zsidó nép nem engedte, hogy más népek is vegyüljenek közöttük “Ne szegődjete körülöttek élő népek idegen isteneihez, mert az Úr körödben Istened féltékeny Isten. Ha fellobban az Úr a te Istened haragja ellened elpusztít a föld színéről” (MTörv 6,14-16). Így biztosítva azt, hogy a szentély ókori Izrael népe kezében maradjon. A történelem folyamán számtalanszor lett Júda királysága a környező népek célpontja, melyet a bibliai történetírás alaposan feldolgoz. Ennek megfelelően olvashatunk arról, hogy Júdát kívülről számos nép akarta elpusztítani. Jozija/Jósias király (Kr.e. 640-609) Dávid király tizenhatodik leszármazottja igyekezett megőrizni a királysága autonómiáját a Kr.e. 6. század végén. Jozija az ókori Júda egyik legfontosabb királyaként került be a történelmi beszámolóba, melynek alapja a hozzá kapcsolódó vallási reformok és az ún. kultuszcentralizáció. Minden idegen néptől származó szokást károsnak tartott és a zsidókat ért balsors okozójának hit. Ennek kiküszöbölésére vidéken vallási tisztogató hadjáratba kezdett lerombolta és gonoszságnak nyilvánította a vidéki szentélyeket helyette a Jeruzsálem központúságát hirdette. Ez azt jelentette, hogy csak a jeruzsálemi templomot ismerték el egyetlen legitim szentélynek és áldozatbemutató helynek, vagyis az itt bemutatott áldozat volt egyedül érvényes. Ezzel lerakta az ókori izraelita monoteizmus alapjait. Ez azt is maga után vonta, hogy Izrael Istenét egyedül Jeruzsálemben bemutatott áldozattal lehetett imádni. Egy Isten van, de mellette vannak égi lények is ezeknek imádata azonban nem szűnt meg párhuzamosan tovább élt a monoteizmus

² Israel Finkelstein, Neil Ascher Silberman *Biblia és régészet- Az ókori Izrael történelmének két arca* (Debrecen: Gold Book, 2006), 259.

mellett. Ezeknek a bevezetett reformoknak az egyik pillére a Második Törvénykönyv, amely a Tóra része.³ A gyermek Jozija apja meggyilkolása után került trónra Kr.e. 640-ben. A bibliai beszámoló szerint miután felnőtté vált a dávidi utat követte, vagyis „azt tette, ami kedves volt az Úr szemében egészen ősenek, Dávidnak útján járt, nem tért le róla se jobbra se balra.” (2Kir 22,22). Uralkodása 16. évében Jozija parancsot ad a templom felújítására, mely során a Biblia szerint itt találják meg az elveszett törvénykönyvet, amit Sáfán írnok fel is olvas: “Aztán elment a király az Úr templomába, s vele Júda férfiai és Jeruzsálem minden lakója, a papok és a próféták és az egész nép apraja nagyja. És felolvastatta az Úr templomában talált törvénykönyv egész tartalmát” (2Kir 23,2). Jozija ezután elindította Júda történetének legátfogóbb reformjait. Kezdetnek a Jeruzsálemi templomot tisztította meg a bálványimádás elemeitől, pl. az idegen rítusoktól:

“Akkor a király megparancsolta...Leromboltatta az idegen vallások szentélyeit. Véget vetett a vidéki áldozatbemutatásnak, ezeket a szentélyeket vagy lerombolták, vagy betemették. Rendezte a birodalma adósságait és leromboltatta a bételi bálványimádó oltárt. Északra Szamária területén is vallási tisztogatásba kezdett. „Jozija azokat a magaslati szentélyeket is eltávolította Szamária városaiból, amelyeket Izrael királyai emeltek, hogy az Urat ingereljék, ugyanúgy elbánt velük, mint Bételben az oltárral. 20A magaslati szentélyek papjait, akik ott voltak, mind feláldozta az oltárokon, és emberi csontokat égetett rajtuk. Aztán visszatért Jeruzsálembe” (2kir 23,19-20). Számos új ünnepnapot is bevezetett az ókori Izrael mindennapjaiba ilyen volt például a sátoros ünnep. Részlet „21A király megparancsolta az egész népnek: „Üljetek húsvétot az Úrnak, a ti Isteneteknek tiszteletére, amint meg van írva a szövetség könyvében!” 22Mert már nem ünnepelték így a húsvétot a bírák korától, akik Izrael fiai fölött ítélkeztek, s Izrael királyai, valamint Júda királyai idejében sem. 23Először Jozija király 18. esztendejében ülték így meg a húsvétot Jeruzsálemben az Úr tiszteletére” (2Kir 23.21-23).

Sok kutató úgy véli, hogy ez a megtalált törvénykönyv jelentheti az alapját az MTörv 12-26 fejezeteinek.

³ Finkelstein, Silberman, *Biblia és régészet*, 278-299.

2. A Második Törvénykönyv

Második Törvénykönyv a bibliai kánonban Mózes ötödik könyve, mely lezárja a világteremtésével kezdődő és Mózes halálával végződő Pentateuchus elbeszélést. Mózes utolsó napjait beszéli el, és halálával ér véget. A történet szerint Mózes elvezette Izrael népét Moáb pusztájáig, egészen a Jordán folyóig, ahonnan viszont már nem mehet tovább, mivel ő nem léphet az Ígért Földréje. Ennek a ténynek a tudatában még egyszer összehívja Izrael népét és beszédeként intézve hozzá megadja a végső utasításokat, amelyek szerint üdvösség vár rájuk a földön és a mennyben egyaránt.⁴

2.1. Kialakulása

A könyv nagy része, Mózes beszédeit tartalmazza ezért sokáig magának a zsidóság és kereszténység Mózesnek is tulajdonították a könyvet. Ha Mózesé a könyv akkor meg kellett volna írnia a saját halálát így ezt az elméletet elvetették. Felmerült az az elmélet is, hogy a Jozija idején a templomban megtalált törvénykönyv egy fajta előfutár lehetett a Második Törvénykönyvnek azonban azt, hogy itt kegyes csalás történt tehát a papok helyezték oda nem sokkal a templom felújítás előtt, hogy ezzel is elősegítsék a Jeruzsálem központúság kialakulását⁵.

A könyvet nem úgy kell tekinteni, mint egy olyan könyvet, amelyben a fejezetek egységet alkotnak. Inkább úgy érdemes olvasni, hogy tudatosítjuk magunkban, hogy ezek a fejezetek az idők során bővültek és a könyv kialakulása lassú folyamat eredménye. Moáb síkságán kívül csak az Ebal és a Gerizim hegy szerepel benne így feltehetőleg az Északi országrészben íródott. Keletkezési ideje a 7. századra tehető⁶.

A Második Törvénykönyvet Jozijához kapcsoljuk, de egyértelműen túl mutat az ő reformjain. A könyvnek előtörténete van, és vannak későbbi akár babiloni fogság alatti és utáni részek is, tehát fokozatosan érte el a ma ismert formáját⁷.

⁴ Rózsa Huba, *Isten a kezdet és a vég* (Budapest: Szent István társulat, 2010), 133.

⁵ Joseph Blenkinsopp, „Deuteronomy,” in *The New Jerome Bible Commentary I*, szerk. Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy (New Jersey: Prentice Hall, 1990), 94-104, 173-175.

⁶ Karasszon István *Az Ószövetség teológiai üzenete* (Budapest: L'Harmattan kiadó 2021), 126-137.

⁷ Rózsa Huba, *Biblia kommentár* (Budapest: Kálvin Kiadó, 2005), 222.

2.1. Tartalma

A Tóra ötödik könyve és a vele összefüggésben lévő deuteronomisztikus hagyomány a MTörv 17,18 alapján kapta a nevét. Ebben a két fejezetben van szó azokról a törvényekről melyek egyértelműen a reformokhoz kötődnek. Ha egy új király lép trónra le kell másoltatnia ezeket a törvényeket innen ered a Második Törvénykönyv másik neve a Deuteonomista is. “Mikor trónra lép, készíttessen magának másolatot egy könyvbe erről a törvényről, amelyet a Lévi fiai közül való papok fognak őrizni.” (MTörv 17,18). A Szeptuaginta vagy más nevén Hetvenes fordítás a héber *misnê ha-torâ* “törvény másolata” kifejezést fordította a görög *deuteronomion* kifejezéssel. A Második Törvénykönyv 34 fejezetből, és a szerkezete, tartalma a következőképpen áll össze:

- MTörv 1-4: Mózes első beszéde
- MTörv 5-11: Mózes második beszéde
- MTörv 12-26: deuteronomiumi törvények
- MTörv 27-28: Mózes harmadik beszéde
- MTörv 29-30: Moáb földjén kötött szövetség
- MTörv 31-34: függelék Mózes utolsó tettei, halála

A Második Törvénykönyv elsősorban egy jogi gyűjtemény. Eleje és vége azonban egy keretet történet Mózesről, ami által illeszkedik a Tóra gyűjteményébe. Az ókori Izrael társadalmának egyik fő jellemvonása a gondoskodás. Így megjelennek a törvénygyűjteményben olyan hátrányos helyzetű csoportok is, akik a társadalom peremén élnek, például az árvák vagy az özvegyek. A könyv ősi joggyakorlatokat aktualizál, hangsúlyozza az ókori izraelita identitás alapját miszerint egy Isten egy nép és egy szentély, amihez tartoznak.⁸

⁸ Blenkinsopp, „Deuteronomy,” 173-175.

3. A Második Törvénykönyv nőkről szóló törvényeinek felépítése, helye

A deuteronomiumi törvénykezés egyik tulajdonsága a korábbi Izraelita joggyakorlathoz viszonyítva, hogy a szociális törvénykezés kiemelkedő helyett kap benne. A szociális törvények a Dt 12-26 elsőfelében kaptak helyet. Egy fajta vallási jelleget adva ezeknek a törvényeknek hiszen, ha teljesítik ezeket a rendelkezéseket az ókori Izrael bírái akkor a jó tettekért megáldja őket Isten⁹.

A nőkre vonatkozó törvények az egyéb törvények szakaszban kaptak helyet. Itt nincs logikai kapcsolat a törvények között viszont az eleje és a vége egy keret mert az első és az utolsó törvény is a szexuális és családi erkölcsöt tárgyalja. A törvények úgy nevezett kazuisztikus törvények. Az ókori világ közösségeiben, társadalmában is korábbi szokásjog formáját váltották fel az írott törvények. A legelső ilyen ismert írott törvénygyűjtemény a Hammurabi Babilon város királyának törvényoszlopa (Hammurabi-sztélé). Az ókori Izrael társadalma saját törvényeihez ezeket a törvényeket is vette alapul¹⁰. Lényege a feltételes megfogalmazás, ha kötőszóval, ami így kázusokat hoz létre, pl. „**Ha** rajtakapnak valakit....”

A nőkre vonatkozó törvényekről általánoságban elmondható, hogy kevésbé korlátozó, ahhoz képest amilyen korlátozásokat alkalmaznak a nőkkel szemben a Tóra más részeiben. A deuteronomikus törvények a rabszolgákat nem említik nem szerint, hanem csak rabszolgaként hivatkoznak rájuk. Házasságtörés esetén a Tóra többi része halálbüntetést ír elő a deuteronomisztikus törvényeknél azonban van lehetőség a mérlegelésre nem egyformán ítéli el a törvény a városon kívüli és belüli házasságtörést.

4. Szexuális bűncselekmény

Az ókori jogrend a maitól eltérően máshogy csoportosította a bűncselekmények elkövetését. Első kategóriába kerültek a feljebb valót érintő bűncselekmények, például a király elleni súlyos bűncselekmények vagy az Isten káromlása. Ezek többnyire halállal voltak büntetendők. A második kategória volt az egyénnel szembeni súlyos károkozás. Ebbe a kategóriába esett a szexuális zaklatás, gyilkosság vagy lopás. Ezekben az esetekben a sértett családja állt bosszút

⁹ Rózsa, *Isten* 139

¹⁰ David P. Wright *Inventing God's Law* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 29-31.

az elkövetőn vagy követelt kártérítést tőle. A harmadik kategória pedig az egyénnel szembeni kisebb károkozás. Itt pénzbeli kártérítés járt az áldozatnak.

Kategóriák	Példa	Jogi orvoslát útja	Büntetés
1.	a feljebbvalót érintő sérelem	király elleni árulás, istenkáromlás	halálbüntetés
2.	az egyénnel szembeni súlyos károkozás	gyilkosság, súlyos testi sértéssel járó támadás, házasságtörés, szexuális zaklatás, lopás, emberrablás, hamis vád	az áldozat családja bosszút áll vagy kártérítést követel
3.	az egyénnel szembeni kisebb károkozás	lopás, gondatlanságból elkövetett testi sértés, házasság előtti szex, adósság megfizetésének megtagadása	pénzbeli vagy más jellegű kártérítés

1.számú táblázat

A Héber Biblia alapvetően a házasságtöréssel foglalkozik, kivétel ez alól a Második Törvénykönyv következő törvénye:

“Ha rajtakapnak valakit, hogy férjes asszonnyal hál, mindkettőjüknek meg kell halniuk: a férfinak is, aki az asszonnyal hált, meg az asszonynak is. Így takarítsd ki a gonosztságot Izráelből! Ha valaki a városban találkozik egy jegyben járó szűz leánnyal, és vele hál, vigyétek ki mindkettőjüket annak a városnak a kapujába, és kövezzétek őket halálra! A lányt azért, mert nem kiáltott a városban, a férfit pedig azért, mert erőszakot követett el a más asszonyán. Így takarítsd ki a gonosztságot a magad köréből! De ha a mezőn találkozik egy férfi egy jegyben járó lánnyal, és megragadja a férfit, és vele hál, akkor csak a férfinak kell meghalnia, aki vele hált. A lányt azonban ne bántsátok, mert a lánynak nincs halálos vétké. Olyan dolog ez, mint amikor valaki rátámad embertársára, és meggyilkolja azt. Hiszen a mezőn találkozott vele; ha kiáltott is a jegyben járó lány, nem volt, aki megszabadítsa.”
(MTörv 22,22-25)

Az ókori Közel Keleten a házasságtörés azt jelentette, hogy egy nőnek viszonya volt egy férjhezett férfival. Sokszor már a jegyesség létre jötté után is férjként és feleségként hivatkoztak a párra. A férjnek mindenfajta következmény nélkül lehetett kapcsolata más nőkkel, például mellék feleségekkel vagy prostituáltakkal. A nemi erőszak ma ismert formája és jelentése hiányzik a héber Bibliából. A törvény előtt nincs különbség aközött, hogy a nő beleegyezett-e az együtt létbe vagy sem, ugyanis ilyen esetben a legsúlyosabb büntetés járt neki. Kivétel ez alól a Második Törvénykönyvnek fentebb említett törvénye. Itt szó esik olyan esetről amikor a nőnek nem volt lehetősége segítséget kérni.

A törvény megkülönböztet városon kívüli és belüli elkövetést. Ez azért van mert, ha városon belül történik meg bűncselekmény egy nővel, akkor feltételezhető, hogy tud segítségért kiáltani, míg erre a mezőn nincs lehetőség. Ez a törvény egyedülálló a Közel Keleten, ugyanis más területeken ennyire nyíltan nem foglalkoztak a témával, ill. ennyire egyértelműen sem védte nőket hasonló törvény más kultúrákban. Ez a törvény mivel számol azzal, hogy a nő nem egyezett bele az erőszakoskodásba lehetővé tette, hogy férjétől független önálló jogalany legyen, akinek a döntése számít egy jogi eljárás végkimenetelét illetően.¹¹

A szöveg első verse – „Ha valakit rajta kapnak, hogy férjes asszonnyal hál, mindkettőjüknek meg kell halniuk.” – is figyelemre méltó. Ez a mondat rámutat arra, hogy tetten kell érni mindkettőjüket és a férfi is ugyanúgy halálbüntetést kap, mint a nő. Tehát egyformán vétkesek és egyforma a büntetés is. A törvénynek ez a része valószínűsíthető, hogy egy régebbi joggyűjteményből lett átemelve és a Második Törvénykönyv készítésének idején adták hozzá a kiegészítéseket, amik a 23-27 versek és így alakult a törvény ma ismert formája. Két szempontból is újdonságnak számít ez a felfogás az ókori Közel Keleten azon kívül, hogy a nőnek is jogi státuszt ad. Egyrészt a megcsalt férj nem szabhatott ki akármilyen büntetést a feleségére hiszen arról a törvény rendelkezett. Másik pedig, hogy nem a férj szolgáltatotta ki a feleségét a halálbüntetésre.¹²

Ennek a törvénynek viszont létezik egy másik felfogása, árnyoldala is. A törvény ugyan figyelembe veszi a nemi erőszak lehetőségét mégis inkább a büntetésre összpontosít. A kiegészítést úgy is lehet értelmezni, hogy nem vonatkozik a teljes értékű házasságban élő már nem szűz nőkre, akik így végtelenek maradtak a nemi erőszakkal szemben. Az ékírásos törvénygyűjtemények például Hammurabbi 129. törvénye a következőképpen rendelkezik: „Ha valakinek feleségét más férfival való fektében rajta kapják kötözzék meg őket és dobják őket a vízbe, ha az asszony ura feleségének életét megkíméli a király is megkegyelmez szolgájának.”¹³ A Hammurabi-sztélé törvénye lehetőséget ad a férfinak, hogy enyhébben büntesse meg a házasságtörésen rajta kapott asszonyt. A bibliai jog azonban fekete fehéren kimondja a halálbüntetést és nem ad a férjnek mérlegelési lehetőséget.¹⁴

¹¹ Bruce Wells, "Sexual Crimes in the Laws of the Hebrew Bible," *Near Eastern Archaeology* 78, no. 4 (2015): 294-300.

¹² Bruce Wells, "Jogi hagyományok értelmezése az ókori Izraelben," *Studia Biblica Athanasiana* 18 (2017): 17–50.

¹³ Kmoskó Mihály, *Hammurabi Törvényei* (Kolozsvár: Ajta K. Abert könyvnyomdája, 1911), 43-44.

¹⁴ Eckart Otto, "Hamis súlyok a bibliai igazságosság mérlegén? Különböző nézetek a nőkről a patriarchális hierarchiától a vallási egyenlőségig a Deuteronomium könyvében," *Studia Biblica Athanasiana* 19 (2018): 35–51, Női dimenziók.

Összeségében elmondható, hogy ez a törvény újszerű módon tárgyalta a nemi erőszak problémáját. Tudomást vett arról, hogy létezik ez a fajta erőszak azonban korlátozta, hogy milyen státuszú nőkre alkalmazhatók ezek a kiegészítések. A két tanú szükségessége pedig megnehezítette a bizonyítást, hiszen pont az a lényeg, hogy a városon kívül, a mezőn kevesebb az esély arra, hogy két szemtanú látja az eseményt.

Az előbb tárgyalt törvényhez hasonló a következő törvény, mely szintén a szexuális bűncselekmények kategóriájába tartozik:

28Ha valaki még el nem jegyzett érintetlen lánnyal találkozik, aztán leteperi és együtt hál vele, úgyhogy tetten érik, 29akkor ez az ember, aki együtt hált vele, köteles 50 ezüstsékelt fizetni a lány apjának, s el is kell vennie, mivel meggyalázta, és egész életében nem válhat el tőle” MTörv 22,28-29

Ebben az esetben nem férjes asszonyról van szó, hanem a nők azon csoportjáról, akiket még nem jegyeztek el. Alap esetben három lehetséges módon lehetett férjet vagy feleséget találni. Az egyik ilyen mód, hogy az apa keres feleséget a fiának, a másik mód, hogy szintén az apa keres férjet a lányának, a harmadik pedig, hogy a fiatal férfi keres magának asszonyt. Ezután jött létre a házassági szerződés, amiben meghatározták, hogy mennyi a lány ára. Ezt a két család feje, vagyis az apák kötötték egymással. E szerződés tartalmazta a jegyajándék mértékét is, amelyet a lány apja kapott meg. A leendő feleség apja pedig hozományt biztosított a lányának, ami nem csak pénzt jelentett, hanem akár pénz vagy rabszolga is. A törvény szerint mivel a lány nem egyezett bele a szexuális erőszakba, így a fiú és családja nem határozhatja meg a jegyajándék mértékét, hanem törvény írja elő, hogy 50 shékelt kell fizetni a lány apjának. Ezenkívül kötelező elvennie a fiúnak a lányt, nincs arra lehetőség, hogy a fiú maga döntse el, hogy el akarja-e venni a lányt, és később sem válhat el tőle¹⁵.

5. Hamisvádaskodásra vonatkozó törvény

Ha valaki feleségül vesz egy nőt, bemegy hozzá [=lefekszik vele] és utálja őt [undorodik tőle], de aztán megunja, hibákat fog rá és rossz hírbe hozza, mondván: „Elvettem ezt az asszonyt, de mikor magamhoz vettem, nem találtam érintetlennek”, a fiatalasszony apja és anyja mutassák be a fiatalasszony érintetlensége jeleit a város kapujánál a város véneinek. A fiatalasszony apja adja elő a város véneinek: „Feleségül adtam a lányomat ehhez az emberhez. De mert utálja őt [undorodik tőle], hibákat fog rá, azt állítva, hogy nem találtam lányodat érintetlennek. De itt vannak lányom érintetlenségének jelei.” Ezzel terítsék a város vénei elé a lepedőt. Aztán a város vénei ragadják meg a házasembert és fenýítsék

¹⁵ Lukács Ottília, "Férfinak és nőnek teremtette őket...Őszösvetség szociológiai antropológiája," *Keresztény Szó* 20, no. 1 (2009): 10–20.

meg. Ezenkívül rójanak ki rá 100 ezüstsékel büntetést. Ezt a fiatalasszony apjának fizesse, mert rossz híret költötte egy Izraelből való lánynak. S meg kell tartania az asszonyt, nem bocsáthatja el. Ha azonban igaznak bizonyul a dolog, és semmi jelét nem lelik a fiatalasszony érintetlenségének, vezessék a fiatalasszonyt az apai ház kapuja elé, s városának férfiai kövezzék agyon, mivel apja házában erkölcstelenséget űzve gyalázatos dolgot művelt Izraelben. Irtsd ki, ami gonosz, körödből! (MTörv 22,13-21)

A házasság célja az ókori Izrael társadalmában a gyermeknemzés volt. A gyermekekben látták a jövőt. E felfogás szerint az Izrael társadalma a családokon keresztül tud épülni. Alapvetően törzsön belül választottak házastársat. A törzsi hovatartozást az anya származása határozta meg. Fontos volt továbbá a tisztaság és az érintetlenség. Társadalmilag elfogadott és bevált gyakorlat volt, hogy a lányok szűzen, érintetlenül mennek férjhez¹⁶. Ezeknek a lányoknak volt a legmagasabb pénzbeli értékük. Mai szemmel már furcsa lehet, hogy az emberi életet pénzben mérik, de akkor ez egy bevett gyakorlat volt a kor szokásai között.

A MTörv 22,13-21-ben található törvény azt az esetet tárja elénk, amikor egy férfi úgy próbálja megszerezni a hozományt, hogy megrágalmazza a feleségét azzal, hogy nem volt szűz, mikor ő elvette. „Elvettem ezt az asszonyt, de mikor magamhoz vettem, nem találtam **érintetlennek**”, A szüzességről szóló hazugság főbenjáró bűncselekmény volt az ókori izraeli társadalomban. Ha egy nő kezdettől nem volt szűz a házasságkötéskor nem volt olyan magas az értéke, mint amilyen magas hozományt fizetett az apja. Továbbá, ha feltételezhető volt, hogy a jegyesség alatt történt a megcsalás a férfi és az apa tekintélye egyaránt is csorbul. A törvény első része a következő elemekből áll: „Valaki elvesz egy nőt”, „bemegy hozzá” [= lefekszik vele], „de utálja őt” [=undorodik a nőtől], mely egyértelművé teszi, hogy a házasság már létrejött. Ha kiderül, hogy a vád igaz a nőre kövezés várt, amit az apa házkapuja előtt végeztek el, így vissza adva az édesapa tekintélyét a közösségben. A kiegészítések viszont biztosítanak az ügynek másfajta kimenetelt is. Ha a vád hamis és az édesapa be tudja mutatni a bizonyítékot, ami itt a véres lepedőt jelenti, a férfi 100 ezüst sékelt fizet a lány apjának. Felmerülhet az a kérdés, hogy miért nem engedik meg a családnak, hogy bosszút álljon a férfin, holott a hamis vádnál más esetben ez az eljárás. Itt feltehetően azért nem történik ez meg, mert ha a férfit megölik, a nő özvegy maradna vagy mivel már nem szűz az „értéke” is kisebb lenne, nehezen találhatnának új férjet neki. A rendelkezés egyértelműen arra irányul, hogy a nőt védje a hamis vádakkal szemben¹⁷. Ez a törvény is egy fajta előrehaladást mutat a kor joggyakorlatai között. A nő nincs

¹⁶ Somfai Béla, *Szexuális etika* (Budapest: Új Ember, 2003), 11,12.

¹⁷ Otto, "Hamis súlyok," 35–51.

kiszolgáltatva a férfi kényének kedvének, hanem van lehetősége arra, hogy jogilag megvédje magát a családja segítségével.

Összefoglalva, a hamis vád egy férfi részéről a feleségével szemben nem vont automatikusan büntetést maga után, holott a patriarchális társadalmi rendben ez nem lett volna annyira meglepő. Megnézték a bizonyítékot is, amit a nő apja mutatott be a véneknek, a város kapuinál (ami megfelel a mai: jogi eljárásnak). Ha kiderült, hogy a vád igaz a nőre halálbüntetés várt ahogy akkor is várt volna, hogy ha más módon derül ki a hazugsága. Ha azonban a vád hamis, a férfiről várt a büntetés, ami pénzbüntetést jelentett elég magas összeget 100 ezüst shékel kellett fizetnie a nő családjának. Ha megfigyeljük a 100 shékel éppen a duplája az 50 shékel büntetésnek, amit az előzőekben tárgyaltunk. Így védte a társadalom a nőket a férfiakkal szemben, akik esetleg csak a pénzért házasodtak. Megfigyelhető továbbá, hogy a család hogyan vett részt a házasságkötés törvényes eljárása során: a pénzt a férfi kezeli ugyan, de a szüzesség bizonyítékait a nő apja őrzi, így bizonyítva a tárgyaláson a nő érintetlenségét.

6. Levirátus vagy sógorházasság törvénye

Ha testvérek laknak együtt, s egyikük meghal anélkül, hogy gyermeket hagyna hátra, az elhunyt felesége ne menjen hozzá egy kívülről, idegen családból való férfihez. Menjen be hozzá a sógora, s vegye el; sógori kötelezettségének eleget téve. 6Az elsőszülött, akit (az asszony) szül, kapja az elhunyt testvér nevét, nehogy kivesszen a neve Izraelben. 7Ha azonban a sógor nem akarja elvenni sógornőjét, a sógornő menjen a város kapujához a vének elé, s adja elő: „Sógorom vonakodik testvére nevét fenntartani Izraelben, nem akarja velem szemben teljesíteni sógori kötelességét.” 8A vének erre hívassák maguk elé, s vonják kérdőre. Ha megjelenik és kijelenti: „Nem akarom feleségül venni”, 9a sógornő a vének jelenlétében lépjen oda, vegye le a saruját és köpje szembe e szavak kíséretében: „Ez történnék mindenkivel, aki nem akarja testvére házát fölépíteni.” 10Az ilyen embernek ez legyen a neve Izraelben: „A mezítlábas házanépe.” (Mtörv 25,5-10)

A szeniorátus vagy hatalom öröklési rend értelmében a családban a hatalom a legidősebb fiúra száll. A szeniorátus a patriarchális társadalmi berendezkedés egyik bevett gyakorlata nem csak az ókori Izraelben, hanem szinte minden olyan társadalomban, ami a törzsi berendezkedésen keresztül fejlődött ki. Ez a fajta öröklési rend egy fajta biztosíték arra, hogy a vagyon és az utódok egy törzsön belül maradnak¹⁸. Ezért a házasságok nem szeremből kötöttek az ókori Izraelben, hanem azért, hogy a családokon keresztül kiépüljön Izrael társadalma. A gyermek születését Isteni partfogásként jellemezték, analóg módon, ha nem született egy házaspárnak

¹⁸ Szádeczky-Kardoss Irma „Gondolatok a levir házasság jogi tartalmáról,” *Acta Universitatis Sapientiae*2, no.2 (2013) 283–30.

gyermek az átokként értelmezték (Gen 16,4; 30,1), ezért a gyermek, az utód majdnem ugyan olyan – ha nem fontosabb – volt, mint a vagyon. A házasság tehát elengedhetetlenül a társadalom részévé vált. A nőknek nem nagyon volt más lehetőségük, ha érvényesülni akartak a társadalomban. Ezért alakult ki a levirátus más néven sógor házasság intézménye. Nem csak az ókor Izraelben, hanem az ókori Közel Keleten elterjedt gyakorlat volt. Például az asszír kultúrának is rész volt, ahol talán még szigorúbb formája volt ismert, ugyanis már jegyesség alatt is alkalmazták. Tehát ha egy mennyasszonynak meghal a vőlegénye, akkor köteles volt a sógor elvenni őt¹⁹.

A család neve, vagyis annak genealógiája apáról fiúra száll. A nők elsődleges feladata volt, hogy a családot fiú utóddal lássák el, aki tovább viszi majd a férfi nevét. Ez a törvény biztosította azt, hogy az elhunyt férj neve fent maradjon, ezen felül gazdasági stabilitást is nyújtott a nőnek, aki a megözvegyülés után pénz nélkül és bevételi forrás nélkül is maradt volna. Általában a helyi bíróságok nem nagyon szóltak bele a levirátus házasság megkötésébe. Kivétel volt ez alól az az eset, amikor a nő perelte be az elhunyt férje testvérét, mert az nem volt hajlandó elvenni őt. A saru levétele és a vonakodó sógor lekönpése ilyenkor szimbolikusan azt jelentette, hogy bár a sógor annak a vagyonnak is tulajdonosa, amit még a nő hozott elhunyt férjével kötött házasságába, ennek ellenére nem hajlandó gondoskodni róla és gyermekeiről. A helyi bíróságok nem kötelezhették arra a sógort, hogy teljesítse kötelességét és vegye el sógornőjét, de közjegyzőként tanúsíthatták, hogy a testvér tulajdonát nem legálisan szabályszerű módon használja.

Ez a törvény a nőnek lehetőséget ad arra, hogy érvényesítse jogait a bíróság előtt. Ilyenkor a nő – modern kifejezéssel élve – mint felperes van jelen a tárgyaláson. Aki saját jogait próbálja érvényesíteni, nem pedig elhunyt férjét. A deuteronomiumi törvénykezés ezen törvénye ahogy az eddigiek is, amit jelen dolgozatban bemutatam, igyekszik egyensúlyt teremteni férfi és nő között egy abszolút patriarchális berendezkedésű társadalomban. Ugyanakkor mai szemmel nézve ez így kevésnek tűnik, de az akkori társadalomban nagy dolog volt, hogy adtak lehetőséget arra, hogy a nő megjelenjen a bíróságon és mint önálló jogalany képviselje a saját érdekeit.²⁰

A levirátus házasság kizárólag a testvér halála után köttethetett meg addig nem. Akkor is meghatározott feltételek mellett, például az első ilyen feltétel volt az, hogy a testvéreknek

¹⁹ George H. Shaddix „Levirátus házasság,” *Szolgatárs* 19, no.4 (2010) 12-15 Fordította Lukács Dániel

²⁰ Otto, "Hamis súlyok," 35–51.

együtt kellett élniük („Ha testvérek laknak együtt (MTörv 25,5). Ez jelzi azt, hogy bár mai szemmel furcsa lehet, de az ókori Izraeli társadalomban a nagy családos berendezkedést preferálták, anyós, após sógorok, sógornők mindenki egyháztartásban éltek és az új asszony költözött át az új férj családjának háztartásába. A kérdés miszerint, ha nem élnek együtt a testvérek mi lesz a nő sorsa megválaszolatlan marad. A másik feltétel, hogy a nőnek nem volt gyereke, pontosabban fiú gyermeke, az elhunyt férjétől. Felvetődhet itt is a kérdés, hogy abban az esetben, ha van fiúgyermek akkor mi lesz a nő további sorsa, erre viszont ez a törvény már nem tér ki. Ebben az esetben a nő feltehetően az özvegy státuszát kapta meg. Viszont a levirátus házasságban született első fiúgyermek nem a vér szerinti apja nevét viseli, hanem az elhunyt férfi nevét, így marad fent az elhunyt férfi neve.

A levirátus házasság az Ószövetségben többször is előfordul Rut és Boáz házassága (Rut 3,9–4,17): Részlet „¹¹Ne félj hát, leányom! Megteszek érted mindent, amire csak kértél, hisz Betlehem kapujánál mindenki tudja, hogy nagyszerű asszony vagy. ¹²Hanem igaz ugyan, hogy gyámolítód vagyok, de van egy másik gyámolítód is, aki közelebbi rokonod, mint én. ¹³Most éjszaka maradj itt, aztán ha reggel kivált, hát jól van, váltson. De ha nem vált, akkor – amint igaz, hogy az Úr él – majd én kiváltalak.” ¹⁴Így hát ott maradt a lábánál fekvve egészen reggelig. Boász fölkelt, mielőtt az egyik ember még fölismerhette a másikat. Mert így gondolkodott magában: „Nem kell megtudnia senkinek, hogy ez az asszony lejött a szérűre.” (Rut 3,11-14).

Összefoglalva, a levirátus házasság törvénye nem csak az ókori Izrael bevett joggyakorlata volt. Biztosította, hogy az elhunyt férfi neve és vagyona a családon belül maradjon ezen kívül anyagi biztonságot nyújtott az özvegynek. Ha a sógor nem akarta teljesíteni kötelességét a nő beperelhette bár közvetlenül a bíróság nem kényszeríthette arra, hogy a sógor elvegye az özvegyet, de a sógort saruja levételével megalázhatták, és írásba adhatták, hogy jogtalanul használja az elhunyt férj vagyonát. A sógorházasságban megszületett első fiúgyermek az elhunyt férj nevét viselte így biztosítva azt, hogy a név fennmaradjon. A sógorházasság nem csak a Második Törvénykönyvben fordul elő. Találkozunk még vele a Tórában és a Ketubimban is. Később pedig az Újszövetségben is, ahol Máté evangéliuma feltehetően erre a törvényre tesz utalás a 22. fejezetben, amikor a szadduceusok megkérdézik Jézust, hogy a feltámadáskor kinek lesz a felesége az a nő, aki a levirátus törvénye szerint hét elhunyt, gyermektelen testvér felesége is volt. Jézus nem bocsátkozik jogi vitákba, amikor válaszol: „Ti tévedtek, mert nem ismeritek sem a Szentírást, sem az Isten hatalmát. Mert a feltámadáskor nem házasodnak, és nem is adnak férjhez, hanem olyanok lesznek, mint az angyalok a mennyben.” (Máté 22,23-30).

7. Idegen nők helyzete

Eddig az Izraeli nők helyzetével foglalkoztunk. A Második Törvénykönyv azonban foglalkozik az idegen nőkkel is. A korszakban idegennek azokat au embereket nevezték, akik máshonnan környező birodalmakból kerültek Izrael területére. Ennek két féle módja volt az egyik a népvándorlás által a másik pedig a hódítás által kerülhettek idegen emberek Izrael területére. Az idegen nők helyzetével a következő törvény foglalkozik.

¹⁰Ha hadba szállsz ellenséged ellen, s az Úr, a te Istened hatalmadba adja (ellenségedet) és foglyokat ejtesz, ¹¹aztán a foglyok közt szép nőre lelsz, akit megszeretsz, feleségül veheted ¹²és házadba viheted. De vágjad le a haját meg a körmeit, ¹³tegye le ruháját, amelyben fogságba esett, s maradjon házadban, aztán egy hónapig gyászolja apját és anyját. Utána közeledhetsz hozzá és feleségeddé teheted. ¹⁴Ha azonban már nem tetszik neked, szabadon kell engedned. Nem adhatod el pénzért, nem hasznosíthatod, mert a tied volt. (MTörv 21,10-14)

Ha egy csata során szép nő kerül a hadifoglyok közé akkor a személyes méltóságát tiszteletben kell tartani ez magába foglalja a házassághoz való jogot és a szexuális kizsákmányolás elleni védelmet. Ennél a törvéynél a cél a kiszolgáltatott helyzetben lévő nők védelme. Az ókorban ez a rendelkezés morális forradalomnak számított és egy lépéssel közelebb vitt a női egyenjogúság felé²¹.

A törvény nem tiltja a csataterén elkövetett szexuális erőszakot nem is rendelkezik arról, hogy ilyen esetben mi a teendő, hanem lehetőséget biztosít arra, hogy egy idegen nő és izraeli férfi házasságot kössenek egymással. A házasságkötésnek vannak feltételei mert ilyen esetben nem lehetett a szokásos eljárást követni. Egy hónap gyász időt kell adni a leendő asszonynak arra, hogy meggyászolja elvesztett családját. Ezen kívül kiderül a közösség számára, hogy a nő nem terhes-e. Az egy hónap letelte után különböző rituálékon kell átesnie a menyasszonynak ilyen a haj és köröm levágás. Ezek a rituálék elősegítették azt, hogy a nő beilleszkedjen az ókori Izrael társadalmának életébe. Ha nő beleegyezett és végre hajtotta ezeket a rituálékat akkor már nem szolgálja többé, aki értékesíthető a piacon és pénzért lehet adni venni viszont új státuszát nem határozza meg a törvény. Az idegen ruha eldobásával a nő nem csak idegenből lesz egy társadalom tagja, hanem a szolgából feleséggé is válik²²

Összefoglalva, az idegen nőknek is lehetőséget adtak, hogy az ókori Izrael társadalmának tagjai legyenek. Az egyik feltétele ennek az volt, hogy a nőnek egy csata során kell fogságba esnie tehát hadi fogolynak kell lennie. Ezenkívül egy hónap gyász időszakot kellett biztosítani a

²¹ Otto, "Hamis súlyok," 35–51.

²² Cheryl B. Anderson Women, Ideology, and Violence (New York: T&T Clark International, 2004) 47.

férfinak a nő részére utána különböző rituálékon kellett átesni a mennyasszonynak még végül az idegen ruháját kellett eldobni így vált a társadalom tagjává. Utána már nem volt eladható rabszolgának és szolga sem volt többé, hanem feleség. Ezzel a törvénnyel az ókori Izrael jogi berendezkedése tett egy lépést afelé, hogy a nők és a férfiak egyenjogúak legyenek. Bár a törvény nem rendelkezik a csatatéren elkövetett szexuális bűncselekményről és nem határozza meg az idegen nő státuszát a társadalomban. És arról sincs szó benne, hogy mi történik a nővel, ha az egy hónap alatt kiderül, hogy terhes.

Második Törvénykönyv nőkre vonatkozó törvényeinek összesítése

Mit is tudhatunk meg a nők helyzetéről ezekből a törvényekből?

Elsősorban azt, hogy az ókor Izrael társadalma hiába volt patriarchális berendezkedésű, mégis voltak a nőkre vonatkozó törvények is. A szexuális bűncselekményt újszerű módon tárgyalták a férfire büntetés várt, ha kiderült a tette. A hamis vádaskodás, rágalmazás ellen szintén volt törvény, ami lehetővé tette, hogy a nő megvédje magát ezektől a rágalmaktól. A levirátus házasság célja azon kívül, hogy fenntartsa az elhunyt férj nevét, az is, hogy a nőnek anyagi biztonságot nyújtson és ne kelljen özvegyi státuszba kerülnie. Ha egy nő hadifogolyként került be a társadalomba lehetősége volt arra, hogy a társadalom tagjává váljon úgy, hogy férjhez megy egy izraeli férfihoz. Ennek a házasságnak a létrejöttéhez számos feltételnek kellett teljesülnie, és a nő nem várhatott gyermeket idegen területen lévő férfitől.

Összességében elmondható, hogy ezek a törvények adtak lehetőséget arra, hogy a nők megvédjék magukat. Bár a korszakban még nem beszélünk női egyen jogúságról, de egy lépést tettek felé az ókori Izrael társadalmának törvényhozói.

Összefoglalás

Dolgozatomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a Második Törvénykönyv alapján milyen jogi lehetőségei voltak egy nőnek? A feltett kérdés tárgyalása a következő fejezetek által történt elsősorban a szinkronolvasat és a történetkritika eszközei segítségével:

Az első fejezetben bemutatam Jozija király uralkodásának körülményeit és az általa hozott intézkedéseket reformokat, melyek a Második Törvénykönyv deuteronomiumi részét alkotják ez a 12-26 fejezetig található. Itt a bibliai elbeszélésből indultam ki és azt jártam körül.

A második fejezetben röviden írtam azokról a legismertebb hipotézisekről, melyek azt vizsgálták, hogy a Második Törvénykönyv milyen módon alakult ki és hol van a helye a Kánonban. Az átláthatóság kedvéért röviden ismertettem a tartalmát.

A harmadik fejezetben a nőkről szóló törvények helyét ismertettem. Továbbá írtam a kazuisztikus törvényekről sajátosságairól is, melyek jellemzik a deuteronomiumi törvénygyűjteményt.

A következő fejezetben arra kerestem a választ, hogy a nőnek milyen lehetőségei vannak akkor, ha szexuális bűncselekmény áldozata? Erre a bűncselekményre két törvény is vonatkozik a Második Törvénykönyvben (MTörv 22,22-25 és 22,28-29). Mindkét törvény stílusát és megfogalmazását tekintve nagyon hasonló egymáshoz, ugyanakkor más női helyzeteket tárgyalnak. Az első (MTörv 22,22-25) a házasságban élő és a jegyben járó szűz lány helyzetét tárgyalja; míg a másodikban (MTörv 22,28-29) egy el nem jegyzett hajadon lányról. Az első törvény (MTörv 22,22-25) megkülönbözteti a házasságtörést és szexuális visszaélést. A már házasságban élő nőkre a törvény első része vonatkozik, és a büntetésük a házasságtörés esetben halálbüntetés (csak úgy, mint a férfiak). Továbbá, a törvény világosan megkülönböztet városon kívüli és belüli elkövetést. Ha sikerül bizonyítani, hogy bűncselekmény történt a mezőn (városon kívül), akkor csak a vétkes férfit büntetik meg. A második törvény (MTörv 22,28-29) röviden tárgyalja az el nem jegyzett hajadon ellen elkövetett szexuális bűncselekmény esetét. Ennek érdekessége, hogy a halálbüntetés helyett az elkövetőnek meg kell fizetni a lányért járó jegyajándék összegét a lány apjának, és feleségül kell vennie a lányt.

Az ötödik fejezetben arra kerestem a választ, hogy mit tehet egy nő, ha házasság megkötése után a férfi megrágalmazza azzal, hogy nem volt ártatlan? Erre az esetre az MTörv 22,13-21 szakaszban található törvény vonatkozik. Abban az esetben, ha a férfi elvette a lányt és utólag

próbálja rá fogni, hogy nem volt szűz a házasság kezdetén, a város véneinek köteles a lány apja bemutatni a bizonyítékot. Ez a bizonyíték a véres lepedő volt, amelyen a nászéjszakán a pár aludt. Ha kiderül, hogy a nő hazudott halálbüntetés várt rá. Azonban ha pedig a férfiről derült ki, hogy csak rossz hírért akarja kelteni a feleségének akkor 100 shékel pénzbüntetést kellett fizetnie apósának.

A hatodik fejezetben a kérdésem az volt, hogy milyen lehetőségei vannak egy nőnek, ha fiatalon elhalálozik a férje? Az ide vonatkozó törvény a levirátus házasság törvénye, MTörv 25,5-10 fejezet. A levirátus házasság esetén az elhunyt férfi testvére köteles elvenni az özvegyet. Ezt két magyarázat is indokolta az ókori Izrael társadalmában. Az egyik szerint fontos volt, hogy fennmaradjon az elhunyt férfi neve, melyet úgy tudták biztosítani, hogy a levirátus házasságban született első fiúgyermek az elhunyt férj nevét viselte. A másik magyarázat pedig az, hogy a nőnek így nem kellett özvegyi státuszban tovább élnie, hanem anyagi biztonságot kapott továbbra is a férje családjától. Ha a sógor nem volt hajlandó elvenni a nőt a nő bíróságra mehetett és perelhette a sógort. Ez az eljárás egy rövid rituális szertartást is magába foglalt, mely során a nő megfosztotta a sógort sarujától és szembe köpte egy átok elmondásával egybekötve. Ez a férfi megalázását jelképezte, a törvény be nem tartása miatt.

A hetedik fejezet kérdése az volt, hogy más területekről származó idegen nőknek milyen lehetőségeik voltak, hogy az ókori Izraeli társadalom tagjává váljanak? Az ide vonatkozó törvény a MTörv 21,10-14 szakaszban találjuk. „Ha foglyok között szép nőre lelsz...” jelzi azt, hogy csak hadifogolyként volt lehetőség arra, hogy idegen nő Izraeli férfihoz menjen hozzá, ami feltehetően kizárta a bevándorlás esetét vagy pusztán nem tárgyalta, noha erre kiemelkedő példa a Rut esete. Ahhoz, hogy a házasság létrejöjjön számos feltételnek kell teljesülnie. Az első az egy hónap gyász időszak, mely során kiderül, hogy a nő nem várandós. A következő lépés volt a haj és a körmök levágása, mely által jelezték a társadalom felé, hogy a nő nem fogoly többé. Végül pedig az a ruha, amibe fogságba esett eldobásra került. Fontos megjegyezni az ilyen házasságoknál kikötés volt az az eset, hogy ha férfi meggondolta magát és nem akarta még sem feleségül venni a nőt, nem értékesíthette (nem adhatta el szolgaként). Ezzel is megakadályozták nő kihasználását anyagi szempontból.

A dolgozatban bemutatott törvények mindegyike a Második Törvénykönyv deuteronomiumi törvénygyűjteményének része. Sajátosságok, hogy újszerű módon közelítenek a társadalomban élő olyan csoportokhoz, akik valamilyen módon hátrányt szenvedtek. A deuteronomiumi törvények keletkezési idejét a kutatók a Kr.e. 6. század végére teszik. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy a fogságot közvetlenül megelőző időszakban született törvények

magasabb fokú szociális érzékenység irányába mutatnak az ókori Izrael patriarchális társadalmában, ami alapvetően egy férfiközpontú társadalom. A vizsgált törvények alapján azt látjuk, hogy ahol/amikor ezeket a törvényeket érvényesítették a nők is adnak lehetőséget, hogy igazukat érvényesítsék. Noha ezek a lehetőségek korlátozottak voltak, nem vonatkoztak minden nőre egyaránt, véleményem szerint, mégis tettek egy lépést a női egyenjogúság felé.

Appendix

Dolgozatomban tárgyalt törvények és azok igehelyei:

Ha valaki feleségül vesz egy nőt, bemegy hozzá [=lefekszik vele] és utálja őt [undorodik tőle], de aztán megunja, hibákat fog rá és rossz hírbe hozza, mondván: „Elvettem ezt az asszonyt, de mikor magamhoz vettem, nem találtam érintetlennek”, a fiatalasszony apja és anyja mutassák be a fiatalasszony érintetlensége jeleit a város kapujánál a város véneinek. A fiatalasszony apja adja elő a város véneinek: „Feleségül adtam a lányomat ehhez az emberhez. De mert utálja őt [undorodik tőle], hibákat fog rá, azt állítva, hogy nem találtam lányodat érintetlennek. De itt vannak lányom érintetlenségének jelei.” Ezzel terítsék a város vénei elé a lepedőt. Aztán a város vénei ragadják meg a házasembert és fenyítsék meg. Ezenkívül rójanak ki rá 100 ezüstsékel büntetést. Ezt a fiatalasszony apjának fizesse, mert rossz hírét költötte egy Izraelből való lánynak. S meg kell tartania az asszonyt, nem bocsáthatja el. Ha azonban igaznak bizonyul a dolog, és semmi jelét nem lelnek a fiatalasszony érintetlenségének, vezessék a fiatalasszonyt az apai ház kapuja elé, s városának férfiai kövezzék agyon, mivel apja házában erkölcstelenséget űzve gyalázatos dolgot művelt Izraelben. Irtsd ki, ami gonosz, körödből! MTörv 22,13-21

“Ha rajtakapnak valakit, hogy férjes asszonnyal hál, mindkettőjüknek meg kell halniuk: a férfinak is, aki az asszonnyal hált, meg az asszonynak is. Így takarítsd ki a gonoszságot Izraelből! Ha valaki a városban találkozik egy jegyben járó szűz leánnyal, és vele hál, vigyétek ki mindkettőjüket annak a városnak a kapujába, és kövezzétek őket halálra! A lányt azért, mert nem kiáltott a városban, a férfit pedig azért, mert erőszakot követett el a más asszonyán. Így takarítsd ki a gonoszságot a magad köréből! De ha a mezőn találkozik egy férfi egy jegyben járó lánnyal, és megragadja a férfit, és vele hál, akkor csak a férfinak kell meghalnia, aki vele hált. A lányt azonban ne bántsátok, mert a lánynak nincs halálos vétke. Olyan dolog ez, mint amikor valaki rátámad embertársára, és meggyilkolja azt. Hiszen a mezőn találkozott vele; ha kiáltott is a jegyben járó lány, nem volt, aki megszabadítsa.” MTörv 22,22-25

28Ha valaki még el nem jegyzett érintetlen lánnyal találkozik, aztán leteperi és együtt hál vele, úgyhogy tetten érik, 29akkor ez az ember, aki együtt hált vele, köteles 50 ezüstsékelt fizetni a lány apjának, s el is kell vennie, mivel meggyalázta, és egész életében nem válhat el tőle” MTörv 22,28-29

Ha testvérek laknak együtt, s egyikük meghal anélkül, hogy gyermeket hagyna hátra, az elhunyt felesége ne menjen hozzá egy kívülről, idegen családból való férfihez. Menjen be hozzá a sógora, s vegye el; sógori kötelezettségének eleget téve. 6Az elsőszülött, akit (az asszony) szül, kapja az elhunyt testvér nevét, nehogy kivesszen a neve Izraelben. 7Ha azonban a sógor nem akarja elvenni sógornőjét, a sógornő menjen a város kapujához a vének elé, s adja elő: „Sógorom vonakodik testvére nevét fenntartani Izraelben, nem akarja velem szemben teljesíteni sógori köteletségét.” 8A vének erre hívassák maguk elé, s vonják kérdőre. Ha megjelenik és kijelenti: „Nem akarom feleségül venni”, 9a sógornő a vének jelenlétében lépjen oda, vegye le a saruját és köpje szembe e szavak kíséretében: „Ez történjék mindenkivel, aki nem akarja testvére házát fölépíteni.” 10Az ilyen embernek ez legyen a neve Izraelben: „A mezítlábas házanépe. MTörv 25,5-10

Ha hadba szállsz ellenséged ellen, s az Úr, a te Istened hatalmadba adja (ellenségedet) és foglyokat ejtesz, aztán a foglyok közt szép nőre lelsz, akit megszeretsz, feleségül veheted és házádba viheted. De vágjad le a haját meg a körmeit, tegye le ruháját, amelyben fogságba esett, s maradjon házában, aztán egy hónapig gyászolja apját és anyját. Utána közeledhetsz hozzá és feleségeddé teheted. Ha azonban már nem tetszik neked, szabadon kell engedned. Nem adhatod el pénzért, nem hasznosíthatod, mert a tied volt. Mtörv 21,10-14

Irodalomjegyzék

- Anderson, Cheryl B. *Women. Ideology, and Violence*. New York: T&T Clark International, 2004.
- Eckart Otto. „Hamis súlyok a bibliai igazságosság mérlegén? Különböző nézetek a nőkről a patriarchális hierarchiától a vallási egyenlőségig a Deuteronomium könyvében.” IN *Studia Biblica Athanasiana*, no. 19 (2018): 35–51. Letöltés dátuma: 2024.11.24.
- Finkelstein, Israel – Neil Ascher Silberman. *Biblia és régészet - Az ókori Izrael történelmének két arca*. Fordította Debrecen: Gold Book, 2006.
- George H. Shaddix. „Levirátus házasság.” In *Szolgatárs* 19, no. 4 (2010): 12–15. Fordította Lukács Dániel. Letöltés dátuma: 2024.11.24.
- Belinkinsopp, Joseph. „Deuteronomy.” In *The New Jerome Biblical Commentary*, eds. Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy (New Jersey: Prentice Hall, 1990), 94-109.
- Karasszon, István. *Az Ószövetség teológiai üzenete*. Budapest: L'Harmattan kiadó, 2021.
- Kmoskó Mihály, *Hamurabi Törvényei* (Kolozsvár: Ajta K. Abert könyvnyomdája, 1911), 43-44.
- Lukács, Otilia. „Férfinak és nőnek teremtette őket...Ószövetség szociológiai antropológiája.” In *Keresztény szó* 20, no. 1 (2009).
- Rózsa, Huba. *Isten a kezdet és a vég*. Budapest: Szent István Társulat, 2010.
- Somfai, Béla. *Szexuális etika*. Budapest: Új Ember, 2003.
- Szádeczky-Kardoss, Irma. „Gondolatok a levir házasság jogi tartalmáról.” In *Acta Universitatis Sapientiae* 2, no. 2 (2013): 283–30. Letöltés dátuma: 2024.11.24.
- Wells, Bruce. „Jogi hagyományok értelmezése az ókori Izraelben.” In *Studia Biblica Athanasiana*, no. 18 (2017): 17–50.
- Wells, Bruce. „Sexual Crimes in the Laws of the Hebrew Bible.” In *Near Eastern Archaeology* 78, no. 4 (2015): 294–300.
- Wright, David P. *Inventing God's Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Zamfir, Korinna. *Ószövetségi Exegézis*. Budapest: Képzelet Kiadó, 2020.